

## บทที่ 6

### สรุป อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การประเมินสถานภาพและการทำหน้าที่ทางการเมืองของโทรทัศน์ ในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร” ในช่วงตั้งแต่ปี 2544 – 2547 มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้

1. เพื่อประเมินสถานภาพและการทำหน้าที่ทางการเมืองของโทรทัศน์ที่ดำรงอยู่ในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร
2. เพื่อศึกษาการใช้โทรทัศน์ของรัฐบาลในการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ผลงานของรัฐบาลและกิจกรรมต่างๆ
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการทำหน้าที่ทางการเมืองของโทรทัศน์ที่ดำรงอยู่ในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลสรุปที่ได้จากการศึกษาออกเป็น 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

### สรุปผลการวิจัย

#### ส่วนที่ 1 การประเมินสถานภาพของโทรทัศน์ในช่วง รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร : จากการวิจัย พบว่า ตลอด 4 ปีที่ผ่านมาในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ตั้งแต่พ.ศ. 2544 – 2547 โครงสร้างของสื่อโทรทัศน์ อันได้แก่ 1) กรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของสื่อของรัฐ 2) ที่มาของรายได้ และ 3) นโยบายทางด้านรายการ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ดังข้อค้นพบที่สรุปได้ดังนี้

แม้ว่าสภาพโดยรวมของโทรทัศน์ ระบบคลื่นความถี่ วี.เอช.เอฟ. (V.H.F.) ทั้ง 5 สถานี ได้แก่ สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 อ.ส.ม.ท. สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 5 สถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 7 สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. และสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 ยังคงอยู่ในการครอบครองและกำกับดูแลจากหน่วยงานของรัฐ แต่จากผลกระทบที่เกิดขึ้นของบทบัญญัติในมาตรา 40 ที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญ พร้อมทั้งกฎหมายลูกใน พ.ร.บ.องค์การจัดสรรคลื่นความถี่ฯ พ.ศ.2543 ทำให้เห็นถึงปรากฏการณ์การดำเนินนโยบายที่

ต้องการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของโทรทัศน์ จากกลุ่มองค์กรของรัฐที่มีหน้าที่ ในการดำเนินการ สื่อโทรทัศน์ การกระทำได้กล่าวคล้ายกับต้องการจะหลีกเลี่ยงการสูญเสียผลประโยชน์ที่อาจมา จากการจัดตั้ง กสท. รวมทั้ง การไม่เอาจริงเอาจังของรัฐบาลในการพยายามที่จะส่งเสริมให้สื่อ โทรทัศน์ของรัฐ มีการพัฒนาเพื่อเตรียมพร้อมเข้าสู่การปฏิรูปสื่อ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับโครงสร้างขององค์กรสื่อสาธารณะแห่งประเทศไทย และความพยายามจะ ผลักดัน ททบ. 5 ทั้งการจัดตั้งในรูปแบบของบริษัทเพื่อนำเข้าสู่ตลาดหลักทรัพย์ และการให้สิทธิ แก่เอกชนในการเข้ามาบริหารคลื่นความถี่แทน

ทั้งนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า รัฐพยายามให้สื่อโทรทัศน์ของรัฐมีแนวโน้มที่จะมุ่ง เปลี่ยนแปลงไปในเชิงพาณิชย์ (Commercial Station) มากขึ้น เพื่อให้องค์กรมีระบบการจัดการ แบบเดียวกับเอกชน นั่นคือ “การมุ่งเน้นในเรื่องรายได้จากโฆษณาเป็นหลัก” โดยไม่ได้ตระหนักถึง ผลเสียที่จะตกแก่ประชาชน ดังที่เกิดขึ้นจากกรณี การที่ผู้บริหารสถานีโทรทัศน์ไอทีวีพยายามอาศัย ช่องว่างของกฎหมายเพื่อจะเบียดบังเอาผลประโยชน์ในการเจรจาต่อรอง เพื่อขอเรียกร้องให้เพิ่ม พื้นที่เนื้อหาทางด้านบันเทิงมากขึ้นในช่วงเวลา Prime - time ซึ่งจะทำให้ ไอทีวีสามารถมีรายได้ เพิ่มขึ้น การกระทำได้กล่าว ถือได้ว่า กลุ่มผู้บริหารไอทีวีมิได้คำนึงถึงเจตนารมณ์แรกเริ่มของสถานี นี้ ตั้งไว้เพื่อเป็นสถานีโทรทัศน์ในเชิงบริการสาธารณะ

การมุ่งเน้นในเรื่องผลกำไรจากรายได้ ทำให้องค์กรของรัฐที่มีอำนาจ ขาดความจริงจัง ใน “การสร้างนโยบายเพื่อให้พื้นที่แก่รายการที่เป็น “บริการสาธารณะ” “ หรือรายการทางด้านการเมืองที่สามารถทำหน้าที่ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน จึงกลายเป็นความย่อหย่อนไปสู่คนที่ ทำงานสื่อโทรทัศน์ที่ขาดความจริงจังในการทำหน้าที่ของตนเอง โดยเฉพาะ ประเด็นทางด้านการ ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ดังนั้น ระบบโครงสร้างทั้งหมดจึงไม่สามารถคาดหวังให้สื่อ โทรทัศน์สามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะทางด้านการเมืองซึ่งเป็นเรื่องที่ห่าง ออกไปทุกที

## ส่วนที่ 2 การประเมินการทำหน้าที่ทางการเมืองของโทรทัศน์ ในช่วง รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ คือ

### 1) การแทรกแซงการทำงานของสื่อโทรทัศน์

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร : พบว่า ภายใต้โครงสร้างสื่อโทรทัศน์ที่เน้นการมุ่งแสวงหารายได้เป็นหลักและยังอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐ ยังคงเป็นช่องทางที่เอื้อต่อการแสวงหาผลประโยชน์และแทรกแซงจากกลุ่มอำนาจต่างๆ ส่งผลให้สถาบันสื่อโทรทัศน์เป็นสถาบันที่ดำรงไว้ด้วยวัฒนธรรมแห่งความเปราะบางและแม้จะมีหลักคุ้มครองทางกฎหมายแล้วก็ตามแต่ก็ยากที่จะมีประสิทธิภาพที่เพียงพอในการสามารถนำเอามาใช้ได้ ในความเป็นจริง เพราะผู้มีอำนาจต่างเพิกเฉยต่อหลักการเหล่านี้ทำให้คนที่ทำงานทางด้านสื่อโทรทัศน์ถูกละเมิดสิทธิอย่างซ้ำซาก นำมาสู่ภาวะ “หลายหลักการแต่ไร้ทางปฏิบัติ” การเลือกปฏิบัติที่รัฐยังคงอ้างกฎหมายฉบับเก่าที่ขัดกับหลักการรัฐธรรมนูญมาใช้ควบคุมสื่อ และการใช้ผลประโยชน์ของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบทุนกลายเป็นปรากฏการณ์แห่งการคุกคามสื่อโทรทัศน์แนวใหม่

ข้อค้นพบได้จากการสัมภาษณ์ : พบว่า ส่วนใหญ่ที่เป็นกลุ่มผู้ทำงานสื่อโทรทัศน์โดยตรง ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการสถานีโทรทัศน์ และกลุ่มผู้ดำเนินรายการต่างเห็นพ้องไปในแนวทางเดียวกันกับกลุ่มนักวิชาการ ว่า มีการแทรกแซงเกิดขึ้น โดยแต่ละกลุ่มได้ให้เหตุผลถึงปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง อาทิ อำนาจจากรัฐบาล, อำนาจจากกลุ่มนายทุนขนาดใหญ่ และวัฒนธรรมการทำงานขององค์กรสื่อโทรทัศน์

อย่างไรก็ตาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างบางกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาครัฐและระบบทุน ไม่เห็นด้วยว่ามีการแทรกแซงเกิดขึ้น แต่เป็นเพราะความอ่อนแอของระบบการเมืองของฝ่ายค้านที่ไม่สามารถทำหน้าที่ได้ ทำให้ข่าวสารที่ออกมาจึงมีแต่เรื่องของรัฐบาลเท่านั้น

### 2) ปัจจัยด้านรัฐและระบบทุนที่มีผลต่อเสรีภาพ ในการทำงานของสื่อโทรทัศน์

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร : พบว่า ในปี 2546 – 2547 สถานีโทรทัศน์ต่างมีการปรับตัวกันอย่างมาก โดยเฉพาะการพยายามแข่งขันกันเพื่อแย่งความเป็นสถานีข่าว โดยเฉพาะช่อง 9 และไอทีวี ซึ่งส่งผลให้ช่องอื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยเฉพาะในส่วนของการขายข่าวและรายการเชิงสาระทางด้านการเมืองทั้งหลาย

การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้น ส่งผลให้รูปแบบรายการข่าว และรายการเชิงสาระทางการเมืองมีรูปแบบที่เข้าถึงประชาชนมากขึ้น โดยเฉพาะปรากฏการณ์ของการเล่าข่าว คูยข่าวและการนำบุคคลที่มีชื่อเสียงทางด้านข่าวมาแข่งขันกันเพื่อแย่งชิงพื้นที่ของผู้ชม

อย่างไรก็ตาม พบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กลายเป็นช่องทางทางธุรกิจแนวใหม่ของพื้นที่สาธารณะ นั่นคือ การเกิดพื้นที่ของการแสดงความคิดเห็นโดยผ่านระบบของ SMS (Short Message Service) มาใช้ในรายการเพื่อให้คนดูได้เข้ามามีส่วนร่วมในรายการ แต่

กลายเป็นว่า ระบบ SMS กลับกลายเป็นธุรกิจที่สร้างรายได้ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก จนหลายฝ่ายมองว่า ระบบ SMS เป็นเพียงพื้นที่สาธารณะเท่านั้น

ข้อค้นพบที่ได้จากการสัมภาษณ์: พบว่า ความคิดเห็นส่วนใหญ่ในแต่ละกลุ่มนั้น แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง กล่าวคือ กลุ่มแรก มองว่า ปัจจัยด้านทุนมีอิทธิพลมากกว่าด้านรัฐ โดยกลุ่มนักวิชาการจะให้ความสำคัญในเรื่องของอำนาจของระบบทุนทำให้ผู้ปฏิบัติงานสื่อโทรทัศน์ จำต้องเซ็นเซอร์ตัวเองเพื่อนำเสนอ แต่เนื้อหาที่สร้างรายได้แก่องค์กร และไม่ส่งผลกระทบต่อองค์กร ส่วนกลุ่มผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน มองว่า ระบบทุนทำให้เกิดการแข่งขันที่รุนแรงในการนำเสนอข่าวสาร โดยคำนึงถึงแต่ความเร็วในการนำเสนอมากกว่าความครบถ้วนของเนื้อหา

กลุ่มที่สอง มองว่า ทั้งสองปัจจัยมีอิทธิพลพอกัน โดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสามกลุ่มมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน คือ มองว่ารัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มาจากกลุ่มทุนเมื่อเป็นรัฐบาลจะสามารถใช้อำนาจรัฐเอื้อผลประโยชน์ให้แก่ธุรกิจสื่อของตนได้

### 3) การทำหน้าที่ทางการเมืองของรายการข่าวประจำวัน

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร : พบว่า การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบรายการข่าวประจำวัน โดยเฉพาะรายการข่าวช่วงเช้า ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงว่าเป็นกระบวนการนำเสนอข่าวที่สร้างปัญหาต่อการทำหน้าที่ทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะทางด้านความเป็นกลาง เนื่องจากข้อมูลที่นำเสนอสู่ประชาชนมาจากแหล่งเดียวกัน ทำให้ไม่มีความหลากหลายและแตกต่างกัน

ในส่วนของผู้ที่ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการเมือง พบว่า รายการข่าวประจำวัน ให้พื้นที่ในการนำเสนอข่าวสารของภาครัฐบาลมากที่สุด โดยเฉพาะรายการข่าวประจำวันของสถานีโทรทัศน์ที่มีอยู่ภายใต้การดูแลของภาครัฐ เพราะด้วยความที่สถานภาพของสื่อโทรทัศน์ต้องพึ่งพารัฐ พึ่งพาทุน พึ่งพากลุ่มการเมืองจึงเป็นเรื่องยากที่จะมีพื้นที่เพื่อเป็นเวทีให้กับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม

ข้อค้นพบได้จากการสัมภาษณ์: พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน ในประเด็นเกี่ยวกับคุณภาพของเนื้อหาข่าวทางด้านการเมืองที่อ่อนลง เนื่องจากปัจจัยการแข่งขัน ปัจจัยด้านรัฐและระบบทุน นอกจากนี้ ในกลุ่มผู้ดำเนินรายการทางด้านการเมืองบางส่วนกลับมองว่า เป็นเพราะความอ่อนแอของฝ่ายค้านและองค์กรอื่นๆ ในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ทำให้เนื้อหาที่นำเสนอถูกมองว่ามีความโน้มเอียงไปทางฝ่ายรัฐบาลมากเกินไป นอกจากนี้ในส่วนรูปแบบรายการข่าวประจำวันช่วงเช้า ที่ใช้รูปแบบการเล่าข่าวด้วยหนังสือพิมพ์ กลุ่มนักวิชาการมองว่า รูปแบบดังกล่าวมิใช่กระบวนการของรายการข่าวประจำวัน เพราะไม่ได้มี

การนำเสนออย่างเจาะลึกและมุ่งเน้นนำเสนอแต่ข่าวหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ ถือเป็นเพียงรูปแบบรายการประเภทหนึ่งแต่ไม่ใช่รายการข่าวประจำวัน

#### 4) การทำหน้าที่ทางการเมืองของรายการเชิงสาระทางการเมือง

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร : พบว่า การเปลี่ยนแปลงของช่อง 9 ในปี 2546 ส่งผลให้รูปแบบรายการเชิงสาระทางการเมืองเริ่มกลับมาอีกครั้ง โดยส่วนมากจะไม่ใช่วารสารที่มุ่งเน้นเนื้อหาทางการเมืองมากนัก ที่สำคัญรูปแบบรายการส่วนใหญ่จะเน้นเฉพาะการแสดงความคิดเห็นที่มาจากผู้ดำเนินรายการ ซึ่งมีลักษณะที่ไม่หลากหลายในทางความคิดเห็น แม้จะมีการให้ประชาชนส่ง SMS เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการได้ก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่ในลักษณะที่เป็นเวทีรวบรวมความคิดเห็นได้อย่างน่าเชื่อถือ ที่สำคัญรายการที่เกิดขึ้นใหม่ส่วนใหญ่ยังเกิดขึ้นอยู่เฉพาะช่อง 9 มากที่สุด ถึงแม้ช่อง 9 จะแปรสภาพเป็นบริษัทมหาชน แต่โครงสร้างทุกอย่างยังคงเดิม ทำให้รายการต่างๆที่เกิดขึ้น จึงไม่อาจทำหน้าที่ทางการเมืองได้มากนัก

ข้อค้นพบได้จากการสัมภาษณ์ : พบว่า กลุ่มนักวิชาการกับกลุ่มผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการ มีความคิดเห็นสอดคล้องกันโดยให้ความสำคัญไปที่ รูปแบบรายการเป็นการสร้างจุดขายของรายการและองค์ครมากกว่า ซึ่งสวนทางกับกลุ่มผู้ดำเนินรายการที่แย้งว่า การทำหน้าที่ในทางการเมืองไม่สามารถทำได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่พยายามที่จะทำให้ได้ใกล้เคียงที่สุด เพราะรูปแบบรายการอาจจะไม่สามารถวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างลึกซึ้ง แต่เนื้อหาของรายการก็สามารถทำให้คนบางกลุ่มที่เบื่อหน่ายการขมละครหันมาสนใจติดตามข่าวสารแทนได้ซึ่งก็สร้างผลดีแก่ผู้ชมที่มีทางเลือกเพิ่มขึ้น รวมทั้งในส่วนของโทรทัศน์ของรัฐ ต้องยอมรับในพันธกิจของทางสถานีทำให้ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ นอกจากนี้ บรรยากาศทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่รัฐบาลมีเสียงข้างมากในสภาทำให้การทำงานมีความลำบากมากขึ้น

#### 5) พฤติกรรมการเปิดรับรายการทางการเมืองของประชาชน

ข้อค้นพบได้จากการสัมภาษณ์ : พบว่า กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ โดยทางกลุ่มนักวิชาการ ให้ความสำคัญถึงปรากฏการณ์การแข่งขันกันของผู้ทำรายการต่างๆด้วยกลยุทธ์ในการนำเสนอ การขยายช่วงเวลาข่าว ทำให้คนดูมีทางเลือกในการเลือกรับชมมากขึ้น แต่มีข้อหันมาสนใจการเมืองเพิ่มขึ้น กลุ่มผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอเป็นการสร้างให้ประชาชนได้หันมาสนใจเสพข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มากขึ้น แต่ทั้งสองกลุ่มมีมุมมองในเรื่อง การใช้ SMS ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในรายการว่า เป็นเรื่องของธุรกิจและเป็นการสร้างความเชื่อให้แก่ผู้ชมว่า วิธีนี้จะเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในแบบประชาธิปไตย ซึ่งขัดแย้งกับ

ผู้ดำเนินรายการว่า การส่ง SMS เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ดีระหว่างผู้ดำเนินรายการและผู้ชมทำให้สามารถเข้าใจทิศทางของผู้ชมได้

6) ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการทำหน้าที่ทางการเมืองของโทรทัศน์ในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

ผู้วิจัยได้สรุปความคิดเห็นของประชาชน โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มตามเกณฑ์การวัดการทำหน้าที่ทางการเมือง ดังนี้

6.1) การทำหน้าที่ทางการเมืองทางด้านการแจ้งข่าวสาร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เชื่อว่า ปัจจัยทางด้านกรรมสิทธิ์ในการบริหารสื่อโทรทัศน์ของกลุ่มทุน เช่น ช่อง 3 และไอทีวี จะสามารถส่งผลกระทบต่อการนำเสนอข่าวสารทางด้านการเมือง นอกจากนี้ประชาชนยังเชื่อว่า ข่าวสารทางด้านการเมืองที่นำเสนอตลอดช่วง 4 ปีที่ผ่านมาไม่มีความเป็นกลาง ขาดการนำเสนอที่หลากหลาย และขาดการนำเสนออย่างต่อเนื่อง เช่น ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ , การปฏิรูปสื่อ , การติดตามนำเสนอข่าวงาน"เหลียวหลังแลหน้า จากราบทูลเกล้าสู่ราชบัลลังก์" เมื่อวันที่ 6 – 10 พ.ย. 2547 ที่ผ่านมา

6.2) การทำหน้าที่ทางการเมืองทางด้านการให้ความรู้และความเข้าใจทางการเมือง พบว่า ประชาชนเห็นด้วยที่สื่อโทรทัศน์ทำหน้าที่ด้านการให้ความรู้และความเข้าใจทางการเมืองในระดับที่ไม่ดีนัก โดยให้ส่วนมากเชื่อว่า การนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองของโทรทัศน์ตลอด 4 ปีที่ผ่านมา มักไม่เจาะลึกและนำเสนออย่างผิวเผิน เนื่องจาก ประชาชนไม่แน่ใจว่าตนเองมีความรู้ทางด้านการเมือง เช่น ข่าวสารทางด้านการเมือง, ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเลือกตั้ง, ข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการเลือกส.ส., ความเข้าใจต่อนโยบายการบริหารประเทศของรัฐบาล เป็นต้น

6.3) การทำหน้าที่ทางการเมืองด้านการโน้มน้าวชักจูงสาธารณชน พบว่า ความคิดเห็นในประเด็นนี้มีแนวโน้มว่าประชาชนที่จะเชื่อว่า สื่อโทรทัศน์พยายามจะทำหน้าที่ในการโน้มน้าวชักจูงสาธารณชนตามกระบวนการประชาธิปไตย เช่น การพยายามสร้างบทบาทการส่งเสริมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย แต่การสร้างกลวิธีสาธารณชนในบางประเด็น รวมถึงการพยายามแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อโทรทัศน์ของบางรายการ เพื่อให้ดูเหมือนว่า เป็นประชาธิปไตย ประชาชนกลับมีแนวโน้มไม่เห็นด้วย เช่น การนำระบบ SMS มาใช้เพื่อแสดงความคิดเห็นผ่านทางโทรศัพท์มือถือ ของรายการโทรทัศน์ทางการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่กลางปี 2546 และการที่ นายสมักร สุนทรเวช แสดงความคิดเห็นของตนในเชิงแก้ต่างให้กับรัฐบาลในเหตุการณ์การใช้ความรุนแรงที่ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส ในรายการ สมักร –คู่คิด คิดตามวัน เป็นต้น

6.4) การทำหน้าที่ทางการเมืองด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เชื่อว่า สื่อโทรทัศน์ไม่ใช่สื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชน เนื่องจากปัจจัยทางด้านการมลสิทธิ์ที่ถือครองโดยรัฐ และการแทรกแซงการทำงานของสื่อโทรทัศน์ทั้งจากกลุ่มการเมืองและกลุ่มธุรกิจ เช่น มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผลงานของรัฐบาลในปริมาณที่มากในทุกสถานี , การปกปิดข่าวกรณี ไข้หวัดนก, การติดตามข่าวในช่วงหัวรั้นกษัตริย์ของนายกรัฐมนตรีอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น เพราะประชาชนส่วนใหญ่ไม่แน่ใจว่า ในช่วง 4 ปีของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรที่ผ่านมา โทรทัศน์สามารถเป็นสื่อกลางให้กับรัฐบาลพอกับประชาชนได้จริง

6.5) การทำหน้าที่ทางการเมืองด้านการสอดส่องและตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาล พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เชื่อว่า สื่อโทรทัศน์ไม่สามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐบาลได้มากนัก เนื่องจาก อิทธิพลทางการเมืองและปัจจัยของระบบทุนโฆษณา ที่ส่งผลให้สื่อโทรทัศน์ไม่กล้าเสนอข่าวและความคิดเห็นที่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์หรือโต้แย้งทางการเมืองมากนัก จึงส่งผลให้ประชาชนเชื่อว่า โทรทัศน์มีการเซ็นเซอร์ตัวเองในการนำเสนอข่าวสารทางด้านการเมืองอย่างมาก

6.6) ความต้องการที่มีต่อการทำหน้าที่ทางการเมืองของโทรทัศน์ พบว่า ต้องการสื่อโทรทัศน์ที่สามารถทำหน้าที่ทางการเมืองได้อย่างเต็มที่ อาทิ ต้องการสื่อโทรทัศน์ที่นำเสนอข่าวสารด้านการเมืองอย่างถูกต้อง และเชื่อถือได้ , ต้องการผู้ประกาศหรือผู้ดำเนินรายการที่มีความรู้ความสามารถแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างหลากหลาย ครอบคลุมทุกประเด็นเพิ่มขึ้น , ต้องการให้มีรูปแบบรายการทางการเมืองอย่างหลากหลาย, ต้องการให้มีรายการที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการเมืองแบบเข้าใจง่ายและไม่เครียด และ ต้องการรายการที่เป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็นของทุกฝ่ายเพิ่มขึ้น

### ส่วนที่ 3 การใช้โทรทัศน์ของรัฐบาลในการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ผลงานของรัฐบาล และกิจกรรมต่างๆ

#### 1. การประเมินภาพรวมการใช้สื่อโทรทัศน์ของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร : พบว่า รัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีความใส่ใจต่อการใช้สื่อโทรทัศน์มากที่สุด โดยมีการจัดตั้งคณะที่มงานทางด้านการวางแผนและบริหารสื่อโทรทัศน์ ซึ่งทั้งหมดทำงานอยู่ภายใต้กลยุทธ์ทางการตลาด โดยมี

เป้าหมายเพื่อ สร้างภาพลักษณ์ของรัฐบาลและความเป็นผู้นำ รวมทั้งการรณรงค์ในทางการเมือง ใน 2 ลักษณะ ดังนี้

### 1.1 การสื่อสารการตลาดเพื่อการเมืองของผู้นำและรัฐบาล ได้แก่

การสร้างความสำเร็จเกี่ยวกับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ,พรรคไทยรักไทย และ รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคไทยรักไทย โดยมีการพยายามสร้างบทบาทเพื่อให้เข้าถึง ประชาชนมากที่สุด และทำให้ประชาชนรู้สึกถึงความไว้วางใจเหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน ทั้งทางด้านการสร้างภาพลักษณ์ (Image)ของการเป็นรัฐบาลที่มีการบริหารงานในแบบ CEO (Chief Executive Officer) ซึ่งมีศูนย์กลางการทำงานอยู่ที่ นายกรัฐมนตรี แต่เพียงผู้เดียว

การสร้างจุดขาย (Selling point) ให้น่าเชื่อถือ ได้แก่ การทูลนโยบายใหม่ๆของ รัฐบาลที่มักจะออกมาเป็นระลอก ที่มักสร้างความสนใจให้กับประชาชนอยู่ตลอดเวลา ดัง เปรียบเสมือนการทำ promotion ในการขายสินค้า

### 1.2 การจัดระเบียบวาระข่าวสาร

พบว่า รัฐบาลมีการจัดระเบียบวาระข่าวสาร ในลักษณะ "กลวิธีการสร้างข่าว เพื่อกลบกระแสข่าวด้านลบในการบริหารประเทศ" เนื่องจาก ในช่วงที่ผ่านมา มีปัจจัยหลายอย่าง เกิดขึ้นทั้งที่เป็นปัจจัยภายนอกและภายใน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาล ดังนั้น รัฐบาลจึงแก้ปัญหาโดยการจุดประเด็นข่าวขึ้นมา เพื่อให้ประชาชนหันมาสนใจประเด็นข่าวที่ รัฐบาลนำเสนอมากกว่า ข่าวอื่นๆที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น เพื่อพลิกสถานการณ์จากฝ่ายรับมาเป็น ฝ่ายรุก และเพื่อให้ความนิยมที่ประชาชนมีต่อรัฐบาลไม่ลดน้อยลงไป โดยในการสร้างข่าวนั้นมี 2 รูปแบบ คือ การสร้างข่าวโดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้จุดประเด็น และการสร้างข่าวใหม่โดย บุคคลใกล้ชิดเป็นผู้จุดประเด็น

ข้อค้นพบที่ได้จากการสัมภาษณ์: พบว่า มีความขัดแย้งกันในมุมมองระหว่าง กลุ่มนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานในสื่อโทรทัศน์ ทั้งกลุ่มผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน และกลุ่มผู้ดำเนิน รายการ เนื่องจากกลุ่มนักวิชาการจะอิงอยู่กับหน้าที่และจรรยาบรรณของสื่อโทรทัศน์ในการทำ หน้าที่ทางการเมือง แต่กลุ่มผู้ปฏิบัติงานโดยตรงกลับมองว่า กลยุทธ์ในการบริหารสื่อโทรทัศน์ของ รัฐบาล โดยเฉพาะประเด็นการนำเสนอข่าวของรัฐบาลที่ฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้สร้างข่าวต่างๆออกมา และสื่อโทรทัศน์ต้องตามกระแสของรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากหน้าที่ของการนำเสนอข่าวสาร โดยเฉพาอย่างยิ่งความเคลื่อนไหวของรัฐบาล มันไม่สามารถละได้ที่จะไม่นำเสนอ แต่ทุกคน ยอมรับว่า การรู้จักใช้สื่อโทรทัศน์ของฝ่ายรัฐบาลต่างหากที่ทำให้ฝ่ายรัฐบาลประสบความสำเร็จใน

การสื่อสารถึงประชาชน เพราะมีความเข้าใจธรรมชาติของสื่อและรู้จักสร้างกลยุทธ์ในการดึงความสนใจสื่ออยู่ตลอดเวลา ทำให้สื่อเองก็ชอบและเต็มใจที่จะนำเสนออยู่แล้ว

## 2. การสื่อสารทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร : พบว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีวิธีการสื่อสารที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ซึ่งสื่อโทรทัศน์จัดเป็นสื่อที่นายกรัฐมนตรีท่านนี้ให้ความสนใจมากที่สุด เพราะสื่อโทรทัศน์มีการนำเสนอข่าวของนายกรัฐมนตรีเกือบทั้งวัน ทั้งที่เป็นภาพภารกิจต่างๆ การให้สัมภาษณ์นักข่าว รวมไปถึงการออกรายการเชิงสาระทางการเมืองเพื่อแสดงจุดยืนและแสดงความคิดเห็นของตนเอง ผ่านไปถึงประชาชน นอกจากนี้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ยังได้มีการสร้างเวทีการแสดงความคิดเห็นของตัวเอง ในชื่อว่า “รายการนายกฯทักษิณคุยกับประชาชน” ซึ่งออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ทางคลื่น F.M. 92.5 เวลา 8.00 น. ทุกวันเสาร์และต่อมาได้มีการถ่ายทอดสดผ่านทางช่อง 11 ด้วย

การสื่อสารของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มักจะมีเทคนิคการพูดและการแสดงออกโดยมีวิธีการที่น่าสนใจ นั่นคือ การให้ตนเองเป็น “สื่อ” จะสังเกตได้ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะเป็นคนเสนอความคิดเห็นและพูดออกมาเอง เนื่องจากสื่อมวลชนจะให้ความสนใจต่อความนายกรัฐมนตรีอยู่แล้ว นอกจากนี้ ภาษาที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ใช้นั้นมักเป็นภาษาชาวบ้าน ที่ดูติดดินรวมถึงเข้าใจง่ายในความรู้สึกของประชาชนทั่วไป

ข้อค้นพบที่ได้จากการสัมภาษณ์ : พบว่า ทั้งสามกลุ่มยอมรับในความสามารถและทักษะในการสื่อสารทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร โดยเฉพาะกลุ่มผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการประจำแต่ละสถานี รวมถึงกลุ่มผู้ดำเนินรายการทางด้านการเมืองส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับกลยุทธ์การสื่อสารของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ช่วยในแง่ของการทำงานของสื่อโทรทัศน์ และโดยส่วนตัวส่วนใหญ่ชอบที่จะฟังการพูดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อย่างไรก็ตามกลุ่มนักวิชาการและผู้ดำเนินรายการบางท่านไม่เห็นด้วยกับการมีรายการ “นายกทักษิณฯคุยกับประชาชน” เพราะเป็นสิ่งไม่เหมาะสมในระบอบประชาธิปไตย

## อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาจะเห็นว่า กระบวนการต่างๆที่เกิดขึ้น ได้ส่งผลต่อโครงสร้างสื่อโทรทัศน์รวมถึงการทำหน้าที่ทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งมีอยู่ 5 ประการ นั่นคือ

1) ผลกระทบที่เกิดจาก มาตรา 40 ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

ภาวะสูญญากาศที่เกิดขึ้น ในช่วงที่ยังไม่มีองค์กรรัฐอิสระที่จะเข้ามาทำหน้าที่ ปฏิรูปสื่อโทรทัศน์ ส่งผลให้เกิดการพยายามรักษาสถานประโยชน์จากกลุ่มผู้ถือครองกรรมสิทธิ์อยู่เดิม ที่ไม่ยอมสูญเสียผลประโยชน์ไป ดังกรณีปัญหาการสรรหาคณะกรรมการกระจายเสียง และกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ หรือ กสช. ที่กลายเป็นประเด็นโต้แย้งจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) เนื่องจากความไม่โปร่งใสในกระบวนการสรรหา ที่เกิดจากคณะกรรมการในกระบวนการบางคนมีความสัมพันธ์ในเชิงผลประโยชน์กับบุคคลที่เข้ามารับการคัดเลือก

การพยายามใช้กลวิธีเพื่อปรับพื้นฐานโครงสร้างของกิจการสื่อโทรทัศน์ของรัฐให้ เปลี่ยนเป็นสื่อเพื่อเชิงพาณิชย์ (Commercial Station) โดยมีนโยบายของรัฐบาลเป็นแรงส่งเสริมที่สำคัญ ดังที่เกิดขึ้นกับช่อง 5 และอ.ส.ม.ท. ทั้งนี้เพื่อนำกลไกการตลาดเข้ามามีบทบาทในการสร้าง รายได้ให้มากขึ้น นอกจากนี้ โทรทัศน์ที่มุ่งเพื่อบริการสาธารณะภายใต้การบริหารของเอกชนอย่าง สถานีไอทีวี ก็ยังมีความพยายามเรียกร้องขอแก้ไขสัญญาเพื่อขอเปลี่ยนแปลงช่วงเวลา Prime – time มาเป็น 16.00 – 22.00 ซึ่งไอทีวีต้องการขอเสนอรายการที่มีเนื้อหาข่าวสาร สารประโยชน์ แค่ 50 เปอร์เซ็นต์ และเพิ่มรายการบันเทิงเป็น 50 เปอร์เซ็นต์ การขอเปลี่ยนแปลงแก้ไขสัญญา ดังกล่าว เห็นได้ชัดว่าผู้บริหารสถานีไม่ได้คำนึงถึงเจตนารมณ์เดิมของความเป็นสื่อโทรทัศน์เสรีที่ เติบโตมาจากการเรียกร้องของประชาชน

การเปลี่ยนแปลงของสถานีโทรทัศน์ไอทีวี สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภจักร วิชัยดิษฐ์<sup>1</sup> ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาศักยภาพของ “ทีวีเสรี” ในประเทศไทย : ใน แนวทัศน์แบบองค์รวม ที่เคยคาดไว้ล่วงหน้าว่า ไอทีวี ตั้งอยู่ภายใต้บริบททางการเมืองและธุรกิจ เช่นเดียวกับสถานีโทรทัศน์ในปัจจุบัน จึงมีความเป็นไปได้ทั้งทางเสรีภาพของเนื้อหาและความ เป็นไปได้ทางธุรกิจจะอยู่ในระดับเดียวกัน โดยเสรีภาพของเนื้อหาของทีวีเสรี จะไม่แตกต่างจาก สถานีโทรทัศน์ที่มีอยู่ เพราะลักษณะโครงสร้างพื้นฐานทางระบบกรรมสิทธิ์ยังคงเป็นของรัฐ และ ลักษณะการดำเนินกิจการทางธุรกิจยังคงพิจารณาจากผลกำไรเป็นสำคัญ

---

<sup>1</sup>ศุภจักร วิชัยดิษฐ์, “การศึกษาศักยภาพของ “ทีวีเสรี” ในประเทศไทย : ในแนวทัศน์แบบ องค์รวม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), น. 99 – 103.

ผลกระทบจากมาตรา 40 ที่เกิดขึ้น เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า มาตรา 40 มีช่องว่างที่ทำให้กลุ่มอำนาจรัฐและอำนาจทุนสามารถแทรกแซงกระบวนการต่างๆจนส่งผลให้การปฏิรูปสื่อโทรทัศน์ยังไม่สามารถมีความคืบหน้ามากนัก ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้กลายเป็นจุดอ่อนสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ถ้าวิเคราะห์ตามแนวคิดของ McQuail ที่กล่าวว่าระบบสื่อมวลชนของแต่ละประเทศต่างอยู่ภายใต้พื้นฐาน ระหว่างอำนาจรัฐกับเสรีภาพของสื่อ ย่อมเป็นการสะท้อนให้เห็นโครงสร้างของสื่อในประเทศนั้นได้อย่างชัดเจน เนื่องจากวัฒนธรรมการเมืองการปกครองของไทย ที่อาศัยระบบอำนาจนิยมอุปถัมภ์และทุนนิยมอภิสิทธิ์มาเป็นเวลานาน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองมาเป็นแบบประชาธิปไตย รวมทั้งมีความพยายามที่จะสร้างกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ให้สิทธิและเสรีภาพแก่สื่อมวลชนอย่างชัดเจน แต่ตราบดที่กระบวนการทุกอย่างยังอยู่ภายใต้แนวคิดเดิม กระบวนการทางประชาธิปไตยจึงเป็นเพียงแค่หลักการเท่านั้น

2) ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจทุน การเปลี่ยนแปลงของสื่อโทรทัศน์ของรัฐที่มุ่งเน้นเพื่อเชิงพาณิชย์เป็นหลักไม่อาจเกิดขึ้นได้ ถ้ารัฐบาลไม่สนับสนุนให้เกิดนโยบายดังกล่าว รัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีความตั้งใจที่อยากให้สื่อโทรทัศน์ได้แข่งขันกันอย่างเสรี แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลยังคงไว้ซึ่งอำนาจในการกำกับและควบคุมเนื้อหา นอกจากนี้บุคคลระดับสูงในรัฐบาลยังมีความเกี่ยวข้องกับระบบทุนที่มีธุรกิจผูกโยงกันจนเป็นเครือข่ายที่ส่งผลต่อที่มาของรายได้แต่ละสถานี อาทิ กลุ่มชินวัตรของคุณหญิงพจมาน ชินวัตร เกี่ยวข้องกับสถานีโทรทัศน์ ไอทีวี กลุ่มนายประชา มาสินนถ์ เจ้าของธุรกิจสถานีโทรทัศน์ ช่อง 3 อ.ส.ม.ท. เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจทุนที่เกิดขึ้นส่งผลให้ สภาพการแทรกแซงสื่อโทรทัศน์ในช่วงที่ผ่านมา มีรูปแบบที่ซับซ้อน เป็นการแทรกแซงหลายชั้น และก่อให้เกิดผลของการผูกขาดแบบเบ็ดเสร็จ เช่น การควบคุมข้อมูลข่าวสารของรัฐและกำหนดวาระข่าวสารของกลุ่มทุนทางการเมือง การเซ็นเซอร์ตัวเองของคนทำงานสื่อ เป็นต้น

กระบวนการทางอำนาจรัฐและอำนาจทุนที่เกิดขึ้นต่อโทรทัศน์ในรัฐบาลนี้ เกรแฮม เมอร์ติค และปีเตอร์ โกลดิง ได้วิเคราะห์ว่า ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของสื่อโทรทัศน์กับนายทุนที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตสินค้าอื่นๆ สามารถมีอำนาจในการเข้ามำกำหนดการผลิตเนื้อหาว่าควรจะมีลักษณะใด โดยการใช้อำนาจนั้นสามารถเกิดขึ้นได้จากการดูว่า นายทุนกลุ่มนั้นสังกัดอยู่ในชนชั้นใด กล่าวคือ นายทุนที่อยู่ในชนชั้นการเมืองซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบนจะสามารถกระจายและเผยแพร่ความคิดตามวิธีการมองโลกของตนสู่คนกลุ่มอื่นๆ จนสามารถครอบงำกลุ่ม

คนระดับล่างได้ กลวิธีเหล่านี้จะทำให้พลเมืองไร้สิทธิและไร้เสียงในสังคมประชาธิปไตยเพราะไม่สามารถแสดงแนวคิดของตนได้

ดังนั้น การคุกคามสิทธิและเสรีภาพของกลุ่มคนทำงานสื่อโทรทัศน์ ก็ย่อมเท่าเทียมเป็นการกีดกันสิทธิของประชาชนด้วย การกระทำดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดของรัฐบาลซึ่งเป็นผู้กุมอำนาจในการบริหารประเทศ ที่ยังคงฝังรากลึกด้วยวัฒนธรรมที่ว่า “สิทธิคือ อำนาจเป็นของผู้ใหญ่” ทำให้รัฐบาลมิได้มีความต้องการที่จะจัดการระบบโทรทัศน์ที่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพ และเป็นธรรมแก่พลเมือง ไม่ว่าในด้านการเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในระบบ เช่น การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์คลื่นความถี่สาธารณะ การมีส่วนร่วมในการประกอบการ และการผลิตรายการ ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นหรือการสะท้อน “เสียงของประชาชน” ผ่านสื่อโทรทัศน์

### 3) ความเป็นกลางในการทำหน้าที่ทางการเมืองของสื่อโทรทัศน์

วรพล พรหมิกบุตร ได้อธิบายความหมายของ “ทฤษฎีความเป็นกลางของสื่อมวลชน” ไว้ว่า

...ในสังคมประชาธิปไตยที่รับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ในการรับรู้ข่าวสารการเมือง รายการวิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งบทความทางหนังสือพิมพ์ทั้งที่มีลักษณะตำหนิวิจารณ์ และที่สนับสนุนทุ่มเชื้อรัฐบาลสามารถจะปรากฏอยู่ด้วยกันให้สาธารณชนรับรู้ข่าวสารข้อมูล จากหลายแหล่งเปรียบเทียบกันเพื่อนำไปสู่ “ข้อสรุปที่เป็นจริง” ในที่สุด “ความเป็นกลาง” ของสื่อมวลชนจะถูกสร้างขึ้น ด้วยกระบวนการตรวจสอบเปรียบเทียบข่าวสารข้อมูลนั้น...<sup>2</sup>

จากแนวคิดดังกล่าว พบว่า ในสภาพความจริงที่เกิดขึ้นการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารเป็นเรื่องที่ยากจะเข้าถึงแม้จะเป็นสื่อมวลชนก็ตาม และยังสภาพการณ์ทางการเมืองที่รัฐบาลมีเสียงข้างมากในรัฐสภาจนทำให้ฝ่ายค้านมีบทบาทน้อยลง ยิ่งส่งผลให้ประชาชนทั่วไปยากจะรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ ที่ออกมานั้นมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือเพียงใด

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอข่าวที่มีการพลิกรูปแบบรายการให้ดูน่าสนใจ เน้นการเพิ่มคุณค่าความบันเทิง (entertainment value) มากขึ้น เพื่อกระตุ้นความ

<sup>2</sup>วรพล พรหมิกบุตร, ทฤษฎีความเป็นกลางของสื่อมวลชน ข้อเสนอมติเชิงสังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร: โครงการตะเกียงรู้ 2540, 2540), น. 13.

ตื่นเต้นเร้าอารมณ์มากกว่าข้อเท็จจริง แม้จะสามารถตอบสนองกลุ่มผู้รับได้มากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น เนื่องจากหลายรายการมีรูปแบบที่ไม่เครียดและดูเข้าใจง่าย แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมิได้ช่วยให้เกิดความเป็นกลางในการทำหน้าที่ทางการเมือง มิได้ช่วยให้ประชาชนสามารถรับรู้ถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม เพราะรูปแบบที่เกิดขึ้นเป็นเพียงเพื่อต้องการหารายได้จากการขายโฆษณาได้มากกว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ความชอบธรรมของเสรีภาพของสื่อโทรทัศน์จึงไร้ความหมายไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สาธารณะดังที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน สอดคล้องตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่มองว่า กระบวนการของกลไกตลาดที่เข้ามาในระบบสื่อโทรทัศน์ จะเป็นตัวบังคับสื่อไม่ให้สื่อสนับสนุนและเปิดพื้นที่สาธารณะอัตโนมัติ หรือที่เรียกว่า “ความล้มเหลวของตลาด” เนื่องจาก สังคมได้รับประโยชน์จากตลาดน้อยกว่าที่ควร อีกทั้ง ในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงยังคงรูปแบบคล้ายๆกัน ไม่มีความหลากหลายทางด้านเนื้อหา ทำให้เนื้อหาที่ออกมาไม่มีความเป็นกลาง เพราะประชาชนที่บริโภคข้อมูลไม่สามารถเปรียบเทียบข้อมูลได้ เนื่องจากแหล่งข้อมูลมาจากแหล่งเดียวกัน

#### 4) การสื่อสารทางการเมืองของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

ในการใช้สื่อโทรทัศน์ภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หลายฝ่ายมักจะนำไปอิงกับทฤษฎีการสื่อสารทางตลาด จากข้อค้นพบที่มีต่อ “การสื่อสารการตลาดเพื่อการเมือง” โดยการนำกลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบครบวงจรมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ทั้งการใช้แคมเปญโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การตลาดแบบทางตรงด้วยการอาศัยหาเสียง หรือเดินพบปะประชาชน รวมทั้งการสร้างภาพลักษณ์ของพรรค (Brand Image) ตลอดจนการสร้างแคมเปญในลักษณะที่เรียกว่า “Event Marketing” เหล่านี้ โดยเฉพาะในช่วงใกล้การหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในต้นปี 2548 ที่ผ่านมานั้น แสดงถึงบูรณาการทางการเมืองที่ได้มีการนำกลยุทธ์ทางการตลาดและสื่อหลาย ๆ อย่างมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการเมืองให้มากที่สุด ทำให้พรรคการเมืองต่าง ๆ พยายามนำเสนอข้อมูลข่าวสาร เพื่อเป็นการนำเสนอผู้สมัครและการสร้างภาพลักษณ์พรรคการเมืองที่มีคุณภาพ และเพื่อสร้างการจดจำแก่ประชาชนให้มากที่สุด กระบวนการดังกล่าวอาจทำให้การสื่อสารทางการเมืองเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ จนส่งผลให้ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง

แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง ต้องยอมรับว่า การเมืองไม่ใช่สินค้าที่จัดจำหน่ายโดยทั่วไปเช่นสินค้าในตลาด แต่ผู้ที่เข้ามาทำงานในระบบการเมือง จะต้องสามารถนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาให้แก่ประเทศ และประชาชน ดังนั้น การสื่อสารทางการเมืองโดยอาศัยการสื่อสารการตลาด

เป็นเครื่องมือในการหาเสียงเพื่อให้ชนะในการเลือกตั้ง หรือเพื่อสร้างความชอบธรรมในฐานะที่เป็นรัฐบาล โดยอาศัยกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อสร้างอิทธิพลต่อการโน้มน้าว หรือจูงใจประชาชน โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพที่แท้จริงของตัวสินค้า นั่นคือ ตัวนักการเมืองและพรรคการเมืองนั้น ๆ แล้ว ก็จะก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อระบบการเมืองรวมถึงรัฐบาลได้เช่นกัน นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความเห็นว่า การสื่อสารการตลาดจึงอาจช่วยให้ผู้สมัครและพรรคการเมืองได้รับชัยชนะในระยะสั้นเท่านั้น ซึ่งจะไม่เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับพรรคการเมืองในระยะยาวได้ และที่สำคัญที่สุด คือ การไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ต่อประเทศชาติและประชาชน เนื่องจากพรรคการเมือง คือ สถาบันหลักของประชาธิปไตย และเป็นสมบัติของสาธารณชน ดังนั้น การใช้เงินและการนำการตลาดมาชี้นำการเมืองทุกสิ่งทุกอย่าง หรือใช้การตลาดเพื่อการเมืองโดยมุ่งหวังเพียงเพื่อ "ชัยชนะ" และ "กำไร" ทางการเมือง จึงไม่อาจนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนได้

#### 5) ความเท่าทันสื่อของประชาชนผู้รับสาร

จากข้อค้นพบ ในส่วนผลการศึกษาการประเมินการทำหน้าที่ทางการเมือง จากหลากหลายกลุ่มประชาชน ทั้งนักวิชาการ กลุ่มผู้บริหารสื่อโทรทัศน์และคนทำงานสื่อโทรทัศน์ และประชาชนทั่วไป 100 คน พบเห็นความสอดคล้องว่า "สื่อโทรทัศน์ไม่สามารถทำหน้าที่ทางการเมืองได้ในช่วง 4 ปีที่ผ่านมา ทั้งการแจ้งข่าวสาร การให้ความรู้และความเข้าใจ การเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชน การสร้างสาธารณสมบัติ และการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล"

โดยพบว่า ผลจากการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง 100 คน ส่วนใหญ่มีความเข้าใจต่อระบบโครงสร้างสื่อโทรทัศน์ และการรับรู้ถึงความไม่เป็นกลางของกระบวนการข่าวสารเสรีที่เกิดขึ้นในระดับหนึ่ง โดยเห็นได้จากกลุ่มตัวอย่างไม่เชื่อถือการนำเสนอข่าวของช่อง 5 และช่อง 11 และร้อยละ 18 ไม่เชื่อถือช่องใดเลย ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงข้อมูลข่าวสารที่ออกมาว่า มีการนำเสนอข้อมูลที่ไม่หลากหลายที่จะสามารถให้พวกเขาสามารถนำมาเปรียบเทียบ เพื่อประเมินหาข้อเท็จจริงที่เป็นกลางได้จนเกิดความรู้สึกไม่แน่ใจ และนำมาสู่การไม่เชื่อมั่นต่อระบบข้อมูลข่าวสารที่ผ่านทางโทรทัศน์ นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่พอที่จะสนใจการเมืองบ้าง และมีความรู้เท่าทันต่อกระบวนการสื่อโทรทัศน์พอสมควร ทั้งการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยรัฐ การเซ็นเซอร์ตัวเองของโทรทัศน์ ว่าเกิดจากระบบรัฐและระบบทุน ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาทและหน้าที่ของโทรทัศน์มากที่สุด อย่างไรก็ตาม ประชาชนในฐานะพลเมืองยังมีความต้องการที่จะบริโภคข่าวสารทางด้านการเมือง เพราะกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังคงตระหนักใน "สิทธิ" และ "หน้าที่" ในฐานะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ดังนั้น พวกเขาจึงยังต้องการสื่อโทรทัศน์ที่จะช่วยให้พวกเขาเข้าใจ

ชุมชนและสังคมที่พวกเขาอยู่ และสามารถให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่านี้

ดังนั้น ด้วยปัจจัยที่เกิดจาก ระบบการเมืองและเศรษฐกิจ บุคคลผู้บริหารสื่อโทรทัศน์ และองค์ประกอบของสื่อโทรทัศน์เอง ซึ่งรวมถึงระบบกฎเกณฑ์ กฎหมาย ที่ทำให้ระบบสื่อโทรทัศน์ยังไม่สามารถหลุดจากการควบคุมของอำนาจนิยมอุปถัมภ์และทุนนิยมอภิสิทธิ์ ทำให้สื่อโทรทัศน์ยังคงเป็นแค่เพียงสื่อเพื่อประโยชน์ทางการเมืองและทางการเมืองค้า ซึ่งมีแต่การก่อให้เกิดความครอบงำความคิดประชาชนเท่านั้น

### ข้อเสนอแนะที่มีต่อสภาพภาพและการทำหน้าที่ทางการเมืองของโทรทัศน์

1. ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากมาตรา 40 ทำให้น่าจะมีการพิจารณาแก้ไขบทบัญญัติดังกล่าว เพราะในสภาวะความจริงสื่อโทรทัศน์ยังต้องอยู่ในระบบทุนอย่างแน่นนอน ดังนั้น ถ้าต้องการให้เกิดโทรทัศน์เพื่อบริการสาธารณะ อาจจะต้องให้มีการระบุอย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญ เรื่อง การจัดตั้งสถานีโทรทัศน์เพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับและควบคุมขององค์กรอิสระที่ได้รับการสนับสนุนภาคการเงินจากภาครัฐ แต่รัฐไม่สามารถเข้ามามีอำนาจได้ ซึ่งคล้ายกับสถานีโทรทัศน์ PBS ของสหรัฐอเมริกา หรือ BBC ของประเทศอังกฤษ

2. สนับสนุนให้มีการจัดตั้งหน่วยงานตรวจสอบข่าวสาร เพื่อทำหน้าที่ ในการดูแลเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารของประชาชนอย่างจริงจัง เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลสารได้ และเพื่อสร้างบรรทัดฐานในเรื่องความเป็นกลางในการทำหน้าที่ทางการเมืองของสื่อมวลชนด้วย

3. สนับสนุนให้องค์กรภาคประชาชนและกลุ่มสื่อมวลชน ช่วยกันส่งเสริม "ความรู้เท่าทันสื่อ" เพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดทักษะคิดแบบวิพากษ์ที่ทำให้บุคคลสามารถพิจารณาอย่างอิสระและตัดสินใจอย่างจริงจังในการตอบโต้ต่อข่าวสารที่นำเสนอผ่านช่องทางการสื่อมวลชนเพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าใจกระบวนการต่างๆ ของสื่อมวลชน ตั้งแต่ การผลิต การถ่ายทอดและบริบทของการตีความซึ่งเกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อมวลชน รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในสังคม ซึ่งจะช่วยลด "ช่องว่าง" ในสังคมที่กำลังเป็นอยู่ได้

### ข้อจำกัดในการทำวิจัย

ในการศึกษาวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ระหว่างดำเนินการผู้วิจัยได้พบปัญหาและอุปสรรค และอาจเป็นปัจจัยที่ทำให้การศึกษานี้ มีความบกพร่องบางประการ ทั้งนี้ข้อจำกัดประกอบด้วย

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ในการศึกษาเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ติดต่อขอสัมภาษณ์บุคคลที่คาดว่าจะสามารถให้ข้อมูลในเชิงลึกได้ แต่เมื่อผู้ถูกสัมภาษณ์ทราบถึงแนวคำถาม ก็มักจะปฏิเสธที่จะให้ข้อมูล รวมทั้งผู้ถูกสัมภาษณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาครัฐและหน่วยงานเอกชนบางแห่ง ที่ไม่สามารถเปิดเผยความจริงบางประการ เนื่องจากเกรงจะถูกฟ้องร้องและกลัวมีผลกระทบต่ออาชีพการงาน ผู้วิจัยจึงอาศัยข้อมูลจากเอกสารที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นตามเนื้อหาของเอกสารนั้นแทน

2. การวิเคราะห์เอกสาร เนื่องจากเป็นกรศึกษาย้อนหลังทำให้การติดตามหาข้อมูลเอกสารในบางเรื่องมีปัญหา โดยเฉพาะการศึกษาจากหนังสือพิมพ์ เพราะ หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับมีการนำเสนอข้อมูลที่หลายครั้งมีความขัดแย้งกันอย่างเห็นได้ชัด เช่น จำนวนตัวเลข, การวิเคราะห์ขึ้นเองของผู้เขียน เป็นต้น ทำให้ผู้ศึกษาจำต้องศึกษาจากหลากหลายเอกสารเพื่อดูปริมาณความเหมือนกันของข้อมูลมากที่สุด

### ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. การศึกษาในครั้งต่อไป อาจศึกษาต่อยอดในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในสมัยที่ 2 เพื่อประเมินสภาพผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2. ควรมีการศึกษายายขอบเขตในบริบทของสื่ออื่นๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ รวมไปถึงอินเทอร์เน็ต เพื่อศึกษาถึงความแตกต่างและความเหมือนที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สมัยที่ 2 เพื่อให้เห็นมุมมองของผลกระทบแต่ละสื่อและพัฒนาการของสื่อมวลชนในภาพรวม

3. ควรมีการศึกษาประเมินความคิดเห็นประชาชนในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แยกกลุ่มอาชีพ และรวมกับข้อมูลจากการสำรวจประชาชน เพื่อสามารถนำข้อมูลนี้มาอธิบายในภาพรวมได้ดียิ่งขึ้น